

Л.Б. Баранник, Ж.В. Піскова

НОВА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті запропоновано новий теоретичний підхід до формування державної податкової політики. Визначено головний принцип побудови податкової політики як індивідуальний інтерес платника податків. Удосконалено трактування поняття «державна податкова політика», визначено її основну мету, суб'єкти й об'єкт. Сформульовано можливі цілі державної податкової політики. Встановлено, що, окрім фіскальної, державна податкова політика має слугувати й таким цілям, як економічна, соціальна, екологічна та міжнародного характеру. Особливу увагу приділено реалізації екологічної цілі державної податкової політики.

Ключові слова: *податкова політика, держава, платник податків, індивідуальний інтерес, цілі податкової політики, екологічні цілі, еколого-економічні протиріччя.*

В статье предложен новый теоретический подход к формированию государственной налоговой политики. Определен главный принцип построения налоговой политики как индивидуальный интерес налогоплательщика. Усовершенствовано толкование понятия «государственная налоговая политика», определены ее основные цели, субъекты, объект. Сформулированы возможные цели государственной налоговой политики. Установлено, что, кроме фискальной, государственная налоговая политика должна служить также таким целям, как экономическая, социальная, экологическая и международного характера. Особое внимание уделено реализации экологической цели государственной налоговой политики.

Ключевые слова: *налоговая политика, государство, налогоплательщик, индивидуальный интерес, цели налоговой политики, экологические цели, эколого-экономические противоречия.*

A new theoretical approach to the formation of state tax policy is considered in the article. The main principles of the tax policy defined as an individual interest of the taxpayer. The modern tax relations in the country and their main drawbacks are considered in the article too. It was found that after many years of Ukrainian independent state dominant principle in relations between taxpayers and the state to levy taxes is an old soviet principle of priority of fiscal that fully satisfies only the interests of the state. Legal regulation in the field of taxation does not include the State's responsibility to the taxpayer. Refined the concept of «state tax

policy», defined its main purposes, subjects, object. The possible targets of state tax policy are formulated. It was found that in addition to fiscal, state tax policy should also serve as targets such as economic, social, environmental and international issues. Particular attention is paid to the implementation of the environmental goals of the state tax policy.

Key words: *tax policy, state, taxpayer, individual interest, goals of tax policy, environmental objectives, environmental and economic contradictions.*

Постановка проблеми. З 90-х років ХХ ст. починається новий етап в історії України, пов'язаний з розбудовою незалежної демократичної держави. Процес демократизації є достатньо складним, тривалим і суперечливим. Україна шукає, якими методами розбудувати державу для народу. Однозначної відповіді на це питання бути не може. Демократичні перетворення мають проходити у всіх сферах життя, а найбільша складність цієї трансформації полягає у знаходженні «золотої середини» – оптимального співвідношення прав та інтересів держави й народу. Податкова політика в системі взаємовідносин держави і народу посідає провідне місце. Досвід минулого та сучасна практика різних країн переконують в тому, що податки є надзвичайно важливим інструментом реалізації стратегії суспільного розвитку. Податкова політика є складовою економічної політики, важливим фінансовим інститутом, за допомогою якого держава здійснює такі свої функції, як підтримання правопорядку й економічної могутності країни, перерозподіл національного багатства. Розумна податкова політика, її взаємоузгодженість з іншими діями держави сприяють економічному розвитку і соціально-політичній стабільності суспільства. Прорахунки й крайнощі лише ускладнюють соціально-економічне становище в країні, викликають протест.

З огляду на останні події, які відбуваються в Україні, та піднесення суспільно-політичної активності населення, можна констатувати, що український народ хоче побудувати високорозвинену демократичну державу, в якій кожна людина буде не просто «вільно дихати», а й мати змогу для реалізації своїх здібностей, творчої праці для себе й своєї родини. Тому, формуючи той чи інший вид державної політики, необхідно виходити з ідеї, що демократична держава повинна існувати для народу.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням формування податкової політики України, її складному становленню й розвитку присвячено чимало праць вітчизняних науковців. Такі провідні українські вчені, як В. Андрущенко, З. Варналій, О. Василик, Л. Воронова, Т. Єфименко, Ю. Іванов, О. Кириленко, Н. Кучерявенко, А. Крисоватий, І. Луніна, В. Мельник, О. Музика, Ц. Огонь, В. Опарін, М. Пабат, В. Рибак, В. Синчак, А. Соколовська, В. Суторміна,

Л. Тарангул, В. Федосов, Л. Шаблиста, К. Швабій, І. Чугунов досліджують різні аспекти теорії й практики оподаткування в нашій країні. Серед останніх публікацій слід назвати статтю С.Н. Юрія, присвячену становленню та розвитку податкової системи України [9]. Недоліки сучасної податкової системи України аналізують Л.С. Омельченко, О.Е. Лактіонова, І.В. Шурденко, якими також запропонована концепція її реформування [5]. Разом з тим на даному етапі розвитку країни необхідно продовжити дослідження стану податкової політики, змісту нової парадигми її розвитку.

Мета статті – представити власне бачення того, у чому полягає нова парадигма розвитку податкової політики України за сучасних ринкових умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Парадигмою в науковій літературі прийнято вважати сукупність фундаментальних наукових установок, уявлень і термінів, що приймається і поділяється науковим співтовариством й об'єднує більшість його членів. Отже, такі поняття, як принципи, цілі, методи прийняття рішень цілком підпадають під елементи цієї сукупності. Розподіл парадигми на нову чи стару ми робимо умовно, оскільки важко сказати, який саме принцип є застарілим і чому, скоріше тут ми застосуємо хронологічний критерій, а саме: парадигма розвитку до й після набуття Україною державного суверенітету. З цих позицій і будемо аналізувати податкову політику, її парадигмальні ознаки.

Податкова політика не може здійснюватися «за одним сценарієм» у всі часи. Вона має враховувати як світові тенденції в оподаткуванні, так і сьогодишню економічну ситуацію в Україні, яка є найскладнішою за всю історію її незалежного розвитку. Останнім часом в Україні прийнято чимало нормативно-правових актів, які регламентують ті чи інші сторони податкової політики. Однак не існує жодного нормативного документа, який би роз'яснював, у чому полягає стратегія сучасної податкової політики держави. Схоже, що ця проблема сьогодні хвилює лише наукову спільноту.

Як відмічає Ю.Б. Іванов, «податкова політика – це частина економічної політики держави, що є комплексом заходів (перш за все в частині формування нормативно-правової бази) щодо вдосконалення податкової системи країни на основі стратегічної концепції розвитку податкової системи» [6].

Визначення цілей у податковій політиці є принципово важливим моментом. Адже цілі визначають вибір конкретної моделі, методів і засобів податкової політики. Саме тому постановка науково обґрунтованих, легітимних, а головне, посильних даному виду політики цілей є першочерговим завданням дослідників та фахівців-практиків у сфері оподаткування.

Багатьма українськими вченими неодноразово відмічалось, що вітчизняна податкова система формувала податкові правовідносини, виходячи з принципу «адміністрування», успадкованому від

Радянського Союзу, який однобічно виражає волю держави. Головні принципи взаємовідносин між платником податків і державою є успадкованими з радянського фінансового права, де «червоною ниткою» проходить правове регулювання відповідно до цілей держави, тобто «народ для держави», а не навпаки, «держави для народу». Держава не звітує перед платниками податків, на що витрачені зібрані з них кошти. Якщо при розробці бюджету ще вказується конкретне спрямування коштів, то про реальне та ефективне їх витрачання ніхто не звітує. Практика підзвітності влади народу в Україні відсутня. Отже, основні недоліки побудови податкової системи пов'язані саме з ідеологією її створення [3].

На жаль, ми змушені констатувати, що після багатьох років розбудови власної незалежної податкової системи в Україні пріоритетним залишається радянський принцип взаємовідносин платника податків і держави щодо справляння податків, який забезпечує переважно інтереси держави та олігархічних кланів. Так, у статті 16 Податкового кодексу України від 2010 р. визначені обов'язки платника податків, а стаття 17 зазначає його права [8]. При цьому виходить, що у платників податків значно більше обов'язків, ніж прав, які при цьому не мають публічно-правового характеру. У цьому документі чітко не визначені права і обов'язки держави перед платником податків за сумлінне виконання ним своїх обов'язків. Виходить, що платник податків зобов'язаний вчасно і в повному обсязі сплачувати відповідні податки до бюджетів усіх рівнів. А що ж зобов'язана платнику податків держава? Правове регулювання у сфері оподаткування не передбачає відповідальності держави перед платником податків. Не враховується й індивідуальний, за словами Адама Сміта, особистий, інтерес платника податків. А якщо так, то кожен платник податків згідно з законами психології буде намагатися всіляко зменшувати свої податкові зобов'язання чи то законним, чи то незаконним шляхом. Тиск породжує супротив. І поки у кожного платника податків не з'явиться власний інтерес сплачувати їх, він цього не робитиме або робитиме погано. Тому, формуючи державну податкову політику, необхідно в якості її головного принципу в першу чергу враховувати індивідуальний інтерес платника податків. Звичайно, особистий інтерес – річ суб'єктивна, один платник у змозі сплатити 15 відсотків доходу, інший – ні, третій не бажає цього робити взагалі, вважаючи державу абстрактним поняттям. Знайти компроміс між державою і платниками податків не просто. На сьогодні немає жодної країни, яку б можна було визнати еталоном у цьому питанні. У скандинавських країнах, наприклад, цю проблему вирішують через прозорість, публічність використання зібраних податків. Громадянин, який сплатив на користь держави, впевнений, що ці кошти повернуться йому опосередковано – їх використають на вивезення сміття, прибирання й освітлення вулиць, покращання

роботи міських комунікацій та інші суспільні блага. Крім того, механізм прогресивного оподаткування є більш соціально справедливим, тому викликає менше нарікань з боку населення.

Принцип врахування особистого інтересу платника податку лежить в основі концепції соціалізації податків, зміст якої нами було роз'яснено раніше [1]. Його також мають на увазі інші автори, які розвивають ідею «гармонізації податкових відносин» [2]. Витоки ідеї соціалізації податків ми знаходимо в роботах відомого німецького економіста А. Вагнера. Ще на початку ХХ ст. утверджується думка, висловлена А. Вагнером, згідно з якою фіскальна мета податку має бути замінена соціальною. «Це було викликано початком нової епохи, виникненням нових соціальних ідеалів. Новим ідеалом оподаткування стало прагнення до більшого зрівняння доходів через їх розподіл, зменшення прірви між багатими та незаможними. А. Вагнер надав принципам оподаткування нового концептуального характеру. Керуючись теорією колективних потреб, на першу позицію в оподаткування вчений поставив принцип достатності й еластичності. Саме завдяки цьому принципи оподаткування стали системою, що враховувала інтереси не лише платника податків, але й держави з пріоритетом останньої. Тобто перед оподаткуванням постало завдання збалансування інтересів держави і платників податків, що без перебільшення, і за сучасних умов є ключовою проблемою формування податкової політики будь-якої цивілізованої держави світу» [7, с. 29].

У чому ж може проявлятися індивідуальний інтерес платника податків? Відповідь на це питання можна знайти у розділі «Соціальні проблеми» багаторічної рамкової програми наукових досліджень та інновацій «Horizont 2020», яка започаткована в європейському дослідницькому просторі. В ній найголовнішою соціальною проблемою визнано «здоров'я, демографічні зміни і благополуччя людини». Це те, що є загальнолюдськими цінностями і єднає всіх людей світу. Відповідно до цієї головної проблеми спробуємо поглянути на значимість досліджуваних дефініцій.

Професор Ю.Б. Іванов розкриває різноманіття поглядів на поняття «податкова політика». Вченим виділено три основні підходи до визначення цього поняття, згруповано їх, виявлено загальне і часткове в них [6]. Так, перший підхід – це вузькоспрямований, який відрізняється прагненням обмежити сферу застосування податкової політики виключно сферою податків. Другий – функціонально-цільовий, відрізняється виділенням функціональних можливостей та економічної сутності податків, зазначенням поточних цілей реалізації податкової політики. Третій – стратегічно орієнтований, відрізняється виділенням цільових стратегічних орієнтирів, перспективних вимог та рамкових обмежень податкової політики. Безумовно, представлені підходи полегшують сприйняття шуканої категорії. Але всі ці визначення орієнтовані на ідентифікацію виключно державної

податкової політики, де зберігається вищезазначена «червона лінія» в цілях держави, тобто «народ для держави».

На нашу думку, для визначення поняття «державна податкова політика» за основу можна взяти визначення професора І.А. Майбурова: «Податкова політика – це складова частина соціально-економічної політики держави, орієнтована на формування такої податкової системи, яка буде стимулювати накопичення та раціональне використання національного багатства країни, сприяти гармонізації інтересів економіки і суспільства, і тим самим забезпечувати соціально-економічний прогрес суспільства» [6, с. 18]. У ньому автор сформулював головну ціль перебудови податкової системи України, показав її зв'язок з податковою політикою.

Отже, деталізуємо поняття «податкова політика» до поняття «державна податкова політика» і отримаємо таке визначення: «Державна податкова політика – це складова частина соціально-економічної політики держави, орієнтована на формування такої податкової системи, яка враховує індивідуальний інтерес платника податків, що базується на здоров'ї, демографічних змінах і благополуччі платника податків, стимулює накопичення та раціональне використання національного багатства країни, сприяє гармонізації інтересів економіки і суспільства, а також забезпечує соціально-економічний прогрес суспільства».

Для всебічного дослідження поняття «державна податкова політика» виділимо її основну мету, суб'єкти й об'єкт. Під основною метою ми розуміємо стійке забезпечення доходної частини консолідованого бюджету України на основі врахування індивідуального інтересу платника податків.

Суб'єктами державної податкової політики є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет міністрів України, платник податків. Об'єкт державної податкової політики – податкова система України. На нашу думку, до об'єкта слід додати й інтерес платника податків.

Визначимо можливі цілі державної податкової політики. Найчастіше йдеться про фіскальну, тим самим спрощується сприйняття такої політики. Насправді ж цілі, які можуть ставитися перед сучасною державною податковою політикою, досить різноманітні. Спектр їх достатньо широкий. В останні десятиліття багато урядів, реалізуючи державну податкову політику, все активніше втручаються у функціонування ринку, сприяють пріоритетному розвитку окремих галузей, впливають на інноваційну та інвестиційну активність, стимулюють здійснення структурної перебудови економіки, розширюють «екологізацію» виробництва і споживання, досягають вирішення конкретних соціальних завдань, супроводжують міждержавні інтеграційні процеси.

Окрім фіскальних, доречно, вважаємо, виділити також цілі економічного, соціального, екологічного та міжнародного характеру. Всі вони є дуже важливими для розвитку держави, але дослідити їх у межах однієї статті досить складно. Тож зосередимося, наприклад, на екологічних цілях державної податкової політики.

Сучасне реформування податкових систем ряду європейських країн відбувається у напрямі перенесення податкового навантаження з мобільних факторів виробництва, передусім праці, на природні ресурси. Сфера довкілля регулярно визнається одним із найбільш проблемних пунктів у процесі гармонізації законодавства, зокрема, податкового. При значних запасах природних ресурсів в Україні необхідно розвивати природно-ресурсне оподаткування, а також приділяти належну увагу екологічному оподаткуванню.

Визнання вступу до ЄС як стратегічного пріоритету розвитку неминуче ставить перед Україною низку питань стосовно подальшої стратегії реформування податкової системи. Одним із провідних засобів здійснення такої стратегії має стати економічний механізм природокористування та природовідтворення. Така податкова реформа повинна бути побудована на розширенні податкової бази за рахунок ресурсопотоку при зменшенні рівня оподаткування робочих місць, тим більше що надходження до бюджету від прямих податків має стійку тенденцію до зменшення.

Останні двадцять років українські вчені постійно працюють над вирішенням еколого-економічних проблем нашої держави, але система оподаткування природокористування та природоохоронної діяльності в Україні працює неефективно. Еколого-економічні протиріччя природокористування, будучи основним джерелом розвитку системи «суспільство-природа», фактично залишаються маловивченими. Очевидно, що без розробки теорії оптимізації природокористування неможливо зрозуміти та реалізувати стратегію покращання стану довкілля, гармонізації суспільних взаємозв'язків з природою, систему природно-ресурсного оподаткування. Вітчизняна політика щодо природокористувачів, які працюють у нинішніх складних економічних і соціальних умовах, свідчить про неспроможність спонукати їх до впровадження екологічно безпечних способів ведення господарства. У підсумку – закономірне погіршення якості довкілля, виникнення регіонів екологічного лиха, зростання захворюваності населення, недоотримання коштів до державного бюджету, падіння добробуту населення країни.

До екологічних цілей державної податкової політики слід віднести охорону навколишнього середовища та забезпечення раціонального природокористування, створення компенсаційного механізму за користування природними ресурсами, стимулювання інвестицій у збереження природного капіталу для майбутніх поколінь,

підтримку екологічної рівноваги у природі, забезпечення умов існування самої людини.

Завдання податкової системи в цій сфері – застосування підвищених ставок оподаткування до тих виробничих процесів, що шкодять здоров'ю людини й природі; застосування пільгових ставок оподаткування до тих операцій, що покращують стан довкілля та допомагають відновленню природних ресурсів.

Найважливішим природним ресурсом в Україні є земля. Відповідно до статті 14 Конституції України, земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [4]. Вона є просторовою базою розміщення та розвитку продуктивних сил суспільства. Унікальність землі як природного ресурсу полягає у притаманній їй основній властивості – родючості як здатності ґрунту продукувати продовольчу та промислову сировину. Як продукт природи, земля «прив'язана» до конкретної території та просторово обмежена. Тому оподаткування є тим важливим фінансовим інструментом, який допоможе захистити її від неефективного використання. Отже, при формуванні державної податкової політики в питанні оподаткування землі варто звернути увагу на землі сільськогосподарського призначення, обов'язково враховуючи їх родючість. Якщо сільськогосподарські підприємства застосовують у своїй господарській діяльності технології, що підвищують родючість ґрунтів, слід обов'язково надавати їм пільги за таку діяльність, коливатись вони (пільги) повинні залежно від зростання вмісту гумусу в ґрунті (чим більший відсоток гумусу в ґрунті відновиться за рік, тим більше пільг має отримати підприємство). Отже, без належного фінансового механізму, яким є механізм оподаткування, при сучасних способах та методах ведення землеробства існує реальна загроза втрати родючості земельних угідь. Наприклад, за останні 25 років у ґрунтах України вміст гумусу зменшився на 25 відсотків. Така тенденція може негативно вплинути й уже впливає на здоров'я, демографічні зміни й добробут населення - платника податків. Якщо ж сільськогосподарські підприємства будуть економічно зацікавлені у відновленні родючості ґрунтів, у подальшому користь отримають і держава, і суспільство.

Стратегія державної податкової політики повинна базуватись на сукупності основоположних перспективних цілей і принципових способів вирішення довгострокових завдань, які зазначені вище.

Тактика державної податкової політики повинна включати сукупність поточних цілей та способів вирішення коротко- і середньострокових завдань у руслі виробленої стратегії. Так, до поточних цілей можна віднести формування механізму оподаткування будь-якого виду природного ресурсу, який повинен будуватись на індивідуальному інтересі платника податків. Тобто, у раціональному використанні природних ресурсів повинен бути зацікавлений кожен громадянин країни, у цьому є реальне втілення його індивідуального інтересу.

Для ефективних механізмів оподаткування природних ресурсів необхідно створити регіональні кадастри природних ресурсів і на їх основі здійснювати формування механізму оподаткування землі, водних, лісових та інших природних ресурсів, а також податкового механізму, спрямованого на оподаткування забруднюючих речовин.

Висновки. Державна податкова політика є складовою соціально-економічної політики держави. Вона має бути зорієнтована на створення такої податкової системи, яка враховує індивідуальний інтерес платника податків, що базується на його зацікавленості у збереженні здоров'я, зростанні добробуту; стимулює накопичення та раціональне використання національного багатства країни, сприяє гармонізації інтересів держави й суспільства, тим самим забезпечуючи його соціально-економічний прогрес. Наразі українська держава не має чітко окресленої нової парадигми розвитку політики оподаткування. Те, що запропоновано урядом наприкінці 2014 р., є швидше незначними поточними змінами, ніж реформою податкової політики на сучасному етапі. На повірку ця «реформа» звелася до суто фіскальної функції. Реформа була покликана зробити податкову систему зрозумілою та прийнятною для бізнесу й населення. Податків стало менше, але складність їх адміністрування, на наш погляд, зберігається, тобто реформа істотно не вплинула на спрощення ведення бізнесу в Україні, не полегшила становище громадян. Трансформація одних податків в інші свідчить про те, що їх «сховали», а не скасували або раціоналізували. Одним із найбільших недоліків податкової політики щодо конструювання структури податкової системи є механістичний підхід: «податків більше - податків менше». Не в кількості справа. Відомо багато європейських країн, в яких частка податків по відношенню до валового внутрішнього продукту перевищує 40 відсотків, але населення в цих країнах не піднімає «податкових бунтів».

Серед важливих цілей державної податкової політики слід розглядати не лише фіскальну, а й соціальну, екологічну, міжнародного характеру. Важливою тенденцією останнього часу в розвитку податкової політики в розвинених країнах є так зване «озеленення». Одним із провідних засобів здійснення такої стратегії в Україні має стати економічний механізм природовідтворення, в якому головним принципом стане гідне господарське використання природних ресурсів у сполученні з їхньою охороною. Під останньою потрібно розуміти ефективне використання її шляхом правильного, відповідно до екологічних умов конкретної території, планування земле-, водо-, лісокористування, а також установлення оптимальних норм природокористування, які забезпечать поліпшення стану природних ресурсів.

Важливим принципом побудови податкової політики України повинен стати індивідуальний інтерес платника податків. На сьогодні заяви про врахування інтересів платника податків є декларативними. Головним принципом взаємовідносин між платником податків і державою і надалі ще залишається «народ для держави». Держава не звітує перед платниками податків, на що витрачені зібрані з них кошти. А складність економічної ситуації через податковий механізм перекладено на малозабезпечені верстви населення, про що свідчить запровадження податку на пенсії, обмеження пенсій «середнього класу» суспільства.

Використана література

1. Баранник, Л.Б. Соціалізація податків як принцип ефективного податкового регулювання в ринковій економіці / Л.Б. Баранник // Формування ринкових відносин. – 2013. – № 9. – С. 15-20.

2. Гордеева, О.В. Принципы эффективного налогового регулирования / О.В. Гордеева // Финансы. – 2010. – № 9. – С. 33-36.

3. Десятнюк, О.М. Моніторинг податкових ризиків: теорія та практика : монографія / О.М. Десятнюк. – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – 312 с.

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (остання редакція від 15.05.2014)

5. Омельченко, Л.С. Необходимость реформирования налоговой системы Украины в современных условиях / Л.С. Омельченко, О.Е. Лактионова, И.В. Шурденко // Вісник Приазовського державного технічного університету. – Серія: Економічні науки. – 2010. – Вип. № 20. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/4241/.pdf>.

6. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій: навчальний посібник / за ред. д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю.Б., д-ра екон. наук, проф. Майбурова І.А. – Харків : ВД «ИНЖЭК», 2010. – 492 с.

7. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи : монографія / П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул, З.С. Варналій [та ін.] / за ред. З.С. Варналія. – К. : Знання України, 2008. – 675 с.

8. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755- VI, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Офіційний сайт Верховної Ради України: <http://zakon3.rada.gov.ua/>

9. Юрій, С.М. Податкова система України: становлення та розвиток / С.М. Юрій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=.pdf

REFERENCES

1. *Barannyk, L.B.* Sotsializatsiya podatkov yak pryntsyp efektyvnoho podatkovoho rehulyuvannya v rynkoviy ekonomitsi / L.B. Barannyk // Formuvannya rynkovykh vidnosyn. – 2013. - № 9. – S. 15-20.
2. *Hordeeva, O.V.* Pryntsypy éffektyvnoho nalohovoho rehulyrovannya / O.V. Hordeeva // Fynansy. – 2010. - № 9. – S. 33-36.
3. *Desyatnyuk, O.M.* Monitorynh podatkovykh ryzykiv: teoriya ta praktyka: monohr. / O.M. Desyatnyuk. – Ternopil': TNEU, 2009. – 312 s.
4. Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR, zi zminamy i dopovnennyamy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>. (ostannya redaktsiya vid 15.05.2014).
5. *Omel'chenko, L.S.* Neobkhodymost' reformyrovannya nalohovoy systemy Ukrayny v sovremennykh uslovyyakh / L.S. Omel'chenko, O.E. Laktyonova, Y.V. Shurdenko // Visnyk Pryazovs'koho derzhavnogo tekhnichnoho universytetu. – Seriya: Ekonomichni nauky. – 2010. – Vyp. № 20. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/4241/.pdf>.
6. Podatkova polityka: teoriya, metodolohiya, instrumentariy [Tekst] : Navchal'nyy posibnyk / Za red. d-ra ekon. nauk, prof. Ivanova YU.B., d-ra ekon. nauk, prof. Mayburova I.A. – Kharkiv : VD «YNZHÉK», 2010. – 492 s.
7. Podatkova polityka Ukrayiny: stan, problemy ta perspektyvy : monohrafiya / P.V. Mel'nyk, L.L. Taranhul, Z.S. Varnaliy [ta in.] / za red. Z.S. Varnaliya. – K. : Znannya Ukrayiny, 2008. – 675 s.
8. Podatkovyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 02 hrudnya 2010 r. № 2755- VI, zi zminamy ta dopovnennyam [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
9. *Yuriy, S.M.* Podatkova systema Ukrayiny: stanovlennya ta rozvytok / S.M. Yuriy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=.pdf

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015 р.